

U našoj javnosti postoji velik interes za literaturom o nacionalnim problemima i međunacionalnim odnosima, a posebno za shvaćanje zapadnoeuropskih i američkih autora o tim problemima.

Prve opširne informacije o različitim teorijskim shvaćanjima o naciji i nacionalizmu za Zapadu dobili smo još prije više od deset godina u knjizi Zvonka Lerotića »Nacija« (Zagreb 1983), a 1990. godine pojavio se prijevod knjige Benedicta Andersona »Nacija: Zamisljena zajednica« čije naslov nam govori o shvaćanju autora da naciju čine ljudi koji ljude slične po nekim osobinama sebi smatraju članovima svoje zajednice, a svijest i osjećaji prema toj zajednici zadovoljavaju njihove potrebe za pripadnošću nekoj cjelini.

U zadnje dvije godine objavljeni su prijevodi dvije knjige Alaina Finkielkrauta: »Poraz mišljenja« i »Teško je biti Hrvat« u kojima se on zalaže za tzv. »pogodbeni« oblik nacionalne zajednice, odn. za pravo pojedinca da sam bira vjeru, kulturu, naciju ili elemente raznih kultura koje će prihvaćati, kojima neće pripadati nego ih birati. Zato se opire onima koji smatraju da je pojedinac sudbinski pripadnik neke zajednice i zalaže za pluri-kulturalizam, što znači i da je protiv onih koji žele ignorirati sve razlike među kulturama i njihovo dubinsko značenje već sve svode na površnost i niveliranje. Takve tendencije u suvremenom svijetu su pogubne jer se gubi osjećaj za različite vrijednosti i za poštovanje i toleriranje različitosti, jer se sve utapa u prosječnosti i navici. Tako se i borba naroda Srednje i Istočne Europe da se u procesu raspada socijalističkog sustava izbore za svoju slobodu ne shvaća i čak je osuđuje.

Knjiga J. Hobsbawma »Nacije i nacionalizam« izašla je 1993. godine u izdanju »Novoga Libera«. Izlazak knjige pomogli su i »Central and East European Publishing Project, Oxford i zaklada »Otvoreno društvo« iz Hrvatske.

Za one koji ne poznaju njegov opus, bit će dragocjeni podaci o autoru iz pera naše najistaknutije povjesničarke Mirjane Gross, od kojih su najznačajniji da je Hobsbawm od početka svoje karijere pripadao grupi avangardnih socijalnih povjesničara - marksista, koji su značajno utjecali na razvoj socijalne historije u Velikoj Britaniji.

U kratkom predgovoru Vesna Pusić je upozorila na značaj teme i na činjenicu da autor svojom knjigom nije želio dati definitivne zaključke, nego potaknuti diskusiju.

Autor u uvodu ipak iznosi vrlo određena stanovišta o dosadašnjim istraživanjima fenomena nacije i nacionalnog i njihovim temama, kao i svoje temeljne poglede na kojima zasniva strukturu izlaganja u cijeloj knjizi, tako da odmah daje do znanja da njegova knjiga nije priručnik u kome želi ravopravno informirati o svim dosadašnjim značajnim istraživanjima i shvaćanjima tih fenomena, nego se opredjeljuje za izlaganje teza onih autora i ideoloških orijentacija iz kojih on izvodi svoja stajališta. Tako uopće ne spominje niz značajnih autora koji su se bavili i bave problemima nacije i nacionalnog, kao T. Parsonsa, S. Rokkara, A. Smitha, J. M. Leclerca, J. Bromleja i druge koji prema tim fenomenima nemaju tako negativno stajalište kao on, da ne spominjem autore iz 19. stoljeća! Najveću pažnju on pridaje shvaćanjima liberala i socijalističkog pokreta, na kojima gradi i svoja shvaćanja, a za nas su ta shvaćanja posebno interesantna jer i danas dominiraju na sveučilištima na Zapadu, a na žalost uopće ne shvaćaju procese koji se odvijaju na našim prostorima, koji, kako vrijeme odmiche, pokazuju sve veći značaj i utjecaj na zbivanja u raznim dijelovima svijeta, pa i na njegov globalni razvoj.

Svoje temeljne poglede Hobsbawm izlaže u pet točaka: 1. Termin nacionalizam shvaća, kao i E. Gellner (s kojim se inače ne slaže u drugim ocjenama uloge nacionalizma), kao »princip po kojem se politička i nacionalna jedinica trebaju podudarati«, a dužnost prema takvom entitetu dolazi ispred svih drugih društvenih obaveza, posebno u slučaju rata, po čemu se moderni nacionalizam razlikuje od manje zahtjevnih oblika nacionalne i grupne identifikacije u prošlosti; 2. Nacionalne zajednice su nastale tek s razvojem liberalnog kapitalizma, nakon francuske revolucije, pa prema tome nisu primarne zajednice, a nisu ni nepromjenjive; 3. Nacionalno pitanje je točka u kojoj se susreću politika, tehnologija i društvena transformacija, a djeluje u funkciji države i određenog stupnja tehnološkog i gospodarskog razvoja. Jezik je postao bitna odlika nacije zbog pojava tiska i drugih sredstava masovne komunikacije. Iako kasnije iznosi shvaćanja nekih autora o velikoj ulozi kulture i državopravne tradicije, on sam zanemaruje ulogu tih faktora; 4. Nacije se moraju proučavati sa pozicije elita i vladajućih slojeva, jer su nastale djelovanjem »odozgo«, ali treba ih proučavati i sa pozicija običnih ljudi, »odozdo«, jer se one razvijaju u okviru njihovih nada, potreba, težnji i interesa. U proučavanju treba voditi

računa da postoje značajne razlike između službene ideologije i shvaćanja običnih ljudi. Identifikacija s nacionalnom zajednicom ne isključuje identifikaciju s drugim društvenim grupama, te prva identifikacija ne mora biti nadređena ostalima. To je u suprotnosti s tvrdnjom u prvoj točki, ukoliko Hobsbawm ne želi sugerirati da nacija silom nameće obaveze prema sebi. Činjenica je da ti odnosi u stvarnosti nisu uvijek isti. Snaga identifikacije i obaveza prema naciji ovisi o povijesnim prilikama, jer nacije i države ne postoje kao svrha same sebi, nego ispunjavaju određene funkcije u povijesnim procesima. Tako u slučaju rata interesi države mogu biti u suprotnosti s interesima njenih članova, kao u primjeru, koji on sam kasnije spominje, kada austrougarski vojnici 1918. godine u pismima sa fronta izražavaju antiratno raspoloženje, ali u slučajevima obrambenog rata mogu biti u funkciji obrane elementarnog prava na život njenih pripadnika; 5. Hobsbawm piše da su nacija i nacionalno izazvali različit interes u raznim zemljama, pa tvrdi da su u Vel. Britaniji i Francuskoj malo proučavani, a u drugim zemljama više. Takav odnos je logičan, jer su nacionalne zajednice koje su se tek borile za stvaranje svojih država bile više okupirane tim problemom. Ipak u 19. stoljeću su se brojni francuski autori, najistaknutiji sociolozi, povjesničari i politolozi, intenzivno bavili proučavanjem nacija, njihovog nastanka, razvoja i uloge u povjесnom razvoju, od E. Dürkheima, s jedne strane, preko A. Fouilleua, A. Sorela i drugih, a bilo je autora koji su se bavili posebno proučavanjem nacionalnih odnosa u Austro-Ugarskoj i na Balkanu, kao B. Auerbach, L. Leger, A. Chéradam. Izgleda da je tako velik interes bio uvjetovan i ideološkim usmjerenjem francuske kolonijalne politike, koja je širenje svog utjecaja na raznim kontinentima objašnjavala svojim nastojanjem da u zaostalim krajevima širi europsku kulturu, ali s željom da proučava i očuva lokalne, često za europska mjerila, vrlo egzotične kulture i tradicije. Tada se za međunacionalne odnose u Habsburškoj monarhiji interesira i poznati Skot Robert S. Watson, a proučavanjem povijesnog razvoja nacija bavio se i njegov sin H. W. S. Watson.

Hobsbawm se na kraju zalaže za proučavanje nacionalnog fenomena s raznih stajališta, jer u formiranju nacija djeluje niz faktora, a također naglašava da se proučavanjem nacionalnog fenomena ne mogu baviti »pregrijani« nacionalisti, jer oni tu pojavu ne mogu objektivno promatrati.

Nakon uvoda autor u šest poglavlja razmatra nastanak i razvoj nacija i nacionalizma od vremena francuske revolucije i razvoja liberalnog kapitalizma do danas. Nastanak nacija analizira sa stajališta državnih vlasti, kao i sa stajališta širokih slojeva pučanstva, a zatim razvoj nacija koje su nastale bez pomoći države ili protiv nje u desetljećima prije prvog svjetskog rata. Dalje prati razvoj nacija u razdoblju između 1918. do 1950. godine, kada je taj fenomen karakterizirao cjelokupni razvoj Europe, te nastanak specifičnih oblika nacija pod utjecajem novih država u procesu dekolonizacije u tzv. trećem svijetu. U zadnjem poglavlju vraća se analizi naglog buđenja nacionalizma na prostorima Istočne i Srednje Europe, nakon naglog raspada socijalističkog sustava, ali i rasta nacionalističkih predrasuda i tendencija izolacionizma širom svijeta, izazvanog masovnim migracijama, kao i strahom od naglih promjena i tzv. »šokom budućnosti«, a sve to kada je on mislio da su nacije i nacionalizam fenomeni koji gube svoj značaj na povijesnoj pozornici na pragu 21. stoljeća.

Hobsbawm započinje analizu ispitivanjem pojave termina i različitim definicijama pojmova narod, nacija, država u priručnicima na raznim svjetskim jezicima, a zatim se vraća na analizu pojma nacije i njenih prava u doba francuske revolucije. Tada je postojao pojam »revolucionarno - demokratske« nacije, koji je obuhvaćao područje zahvaćeno revolucionarnim previranjima, koja su bila šira od područja tadašnje Francuske. Uz njega se javlja i »nacionalistički« pojam nacije, koji se zasniva na shvaćanju da nacionalni politički identiteti nastaju »iz prethodnog postojanja neke zajednice«, ali o ovom drugom pojmu Hobsbawm ne piše opširnije.

U postrevolucionarno doba su značajna shvaćanja liberala o naciji. Oni su smatrali da je »izgradnja nacija« osnovni sadržaj evolucije 19. stoljeća, ali su pod nacijom podrazumijevali državu, odnosno zajednicu koju je ona stvarala u procesu svoje vlastite izgradnje i modernizacije.

Država se tek u periodu nakon francuske revolucije konstituirala kao suvremena organizacija sa razgranatim državnim aparatom. To je zahtijevalo veća finacijska sredstva zbog čega je bilo nužno uvođenje oporezivanja najširih slojeva pučanstva, uvedena je i opća vojna obaveza, a demokratizacijom se širilo i opće izborno pravo. U svemu tome je bilo potrebno aktivno učešće svih stanovnika države i njihova lojalnost, pa je država morala voditi računa o potrebama i mišljenju svojih stanovnika i s njima uspostaviti

stalnu komunikaciju. To su omogućila suvremena sredstva komuniciranja, ali i obrazovni sustav. To je zahtijevao i tehnološki razvoj koji je također trebao donekle obrazovane ljude. Država se svjesno služila sredstvima masovnih komunikacija, obrazovnim sustavom i državnim aparatom pa je uspostavljanjem zajedničkih simbola, traženjem zajedničkih osobnina i tradicija i na druge načine razvijala lojalnost pučanstva prema njoj. To je zahtijevalo standardizaciju jezika, pa su česti svjesni pokušaji stvaranja umjetnih standarda iz više govornih jezika ili narječja, pri čemu najveći utjecaj na standard ima jezik najutjecajnijih, obrazovanih ili najbrojnijih skupina. Standardni jezik opet sam po sebi djeluje kao faktor integracije. Hobsbawm spominje Lj. Gaja kao primjer autora umjetnog standarda građenog iz više govornih narječja.

Liberali su svoje shvaćanje gospodarskog života i države zasnivali na pojedincu kao temeljnoj jedinici, a nacija je za njih bila samo stepenica na putu integracije cijelog čovječanstva. Kritizirali su merkantilističke koncepcije o nacionalnim gospodarstvima i željeli su ukloniti sve granice među državama radi uspostavljanja slobodnog, svjetskog tržišta. Amerikanci i druge nacije, koje su zazirale od snažne britanske privrede u 19. stoljeću su ipak govorili o nacionalnim ekonomijama. Tek nakon velike ekonomske krize u tridesetom godinama 20. stoljeća mnoge države posegnule su za protekcionizmom, pa je pojam »nacionalne ekonomije« i za liberale postao legitiman.

Zbog slobodnog tržišta i procesa svjetske centralizacije smatralo se ujedinjenje Italije i Njemačke pozitivnim procesima, ali nepoželjno je bilo razbijanje bilo koje države bez obzira kakav je ugled i status uživala u međunarodnoj zajednici, pa je i stvaranje novih država nakon raspada Turskog carstva nazvano balkanizacijom, a taj je pojam dobio negativnu konotaciju. Svaka želja za izdvajanjem neke nacionalne zajednice iz neke države, bez obzira na razloge nazivana je separatizmom i osuđivana je zajednica koja je to željela.

Tijekom vremena su uspostavljeni neki kriteriji koje je trebala ispunjavati nacija da bi mogla stvoriti samostalnu državu. Prvi kriterij je bio da nacija ima određenu »kritičku masu«, tj. dovoljno velik teritorij i dovoljan broj stanovnika, iako nitko nije definirao donju granicu pa su formirane i tolerirane i vrlo male države.

Nacionalna zajednica je trebala biti sposobna za samostalni kulturni i ekonomski opstanak, a trebala je ispunjavati još tri kriterija:

1. Povijesna povezanost s nekom postojećom državom, ili s državom koja je imala nedavnu i relativno dugu prošlost;
2. postojanje kulturne elite s relativno dugom tradicijom, koja posjeduje nacionalni pisani književni i administrativni jezik;
3. potvrđena osvajačka sposobnost (i Hobsbawm piše: »moramo na žalost reći«), jer je taj kriterij u doba imperijalnih osvajanja bio »dokaz« o evulucijskom uspjehu društvene vrste.

Mali se narodi, po tadašnjim shvaćanjima, najbolje mogu u napredak uklopiti ako prihvate podređeni status u odnosu na veće nacije.

Sam Hobsbawm zaključuje da postojanje preko četrdeset potencijalno separatističkih pokreta u Europi još nakon II. svjetskog rata, opravdava ograničavanje Wilsonovog načela prava naroda na samoodređenja sa načelom »kritičke mase«.

Wilson je načelo prava naroda za samoodređenje proklamirao kao jedno od temelja novog međunarodnog poretka nakon I. svjetskog rata, a koji je trebao biti zasnovan na suradnji u Ligi naroda. Sa pozivanjem na to načelo stvorene su nove države, ali one su ipak bile višenacionalne. No Hobsbawm iz njihove višenacionalnosti ne izvodi potrebu zaštite ravnopravnog položaja svih nacija koje ih čine, nego za njega nakon I. svjetskog rata ostaje legitimna samo borba za zaštitu prava nacionalnih manjina, kao i borba etnija i država u trećem svijetu za oslobođenje od kolonijalne ovisnosti.

Zadnje, šesto poglavlje knjige autor je pisao ponovno 1992. godine. Ovo poglavlje je posebno interesantno za nas jer on pokušava analizirati uzroke ponovnog javljanja nacionalizma na području bivših država u kojima se raspao socijalistički sustav, pa su se i one raspale. No izuzev što ispravno zaključuje da se sada nisu pojavile nove nacije, nego da se nastavilo razrješavanje njihovih međusobnih odnosa koji su prekinuti 1918. godine, on se malo bavi prilikama na području bivše Jugoslavije, pa tako i ne analizira uzroke krvavog rata, ako ga u tu svrhu ne zadovoljava cinična primjedba da nacije u bivšoj Jugoslaviji nisu prihvaćale zajedničku jugoslavensku nacionalnu svijest, nego da su im bili draži nacionalistički slogani koji su ih vodili u međusobne masakre. Ta konstatacija, ne samo da je cinična, nego pokazuje i autorovu nemoć da istinski znanstveno analizira stvarnost na ovom području. Da li se jedna od uzroka njegove nemoći krije u nesumnjivo pristanjoj tvrdnji da je u jugoslavenskoj državi, koja je nastala nakon I. svjetskog rata, postojala »navodna« velikosrpska dominacija?

U ovom poglavlju Hobsbawm nastoji dokazati da su revolucionarne vlasti u Sovjetskom Savezu čak afirmirale male ili nerazvijene nacije, dakle da su nacionalnom problemu posvećivale pravu brigu, a pri tom zanemaruje kako su one djelovale na odnose među velikim i starim nacijama u Sovjetskom Savezu, jer male nacije, o kojima su se brinule nisu bile u stanju ugroziti velikorusku dominaciju. Isto tako je smatrao da treba pohvaliti revolucionare u Jugoslaviji jer su zaustavili međusobni masakr između nacija koje su tu živjele, ali zanemaruje da su na kraju ti isti revolucionari omogućili i izvršili nove masakre, koje su pažljivo prikrivali. On uopće nije pokušao objasniti kako to da su Rusi do danas uspjeli izbjeći neposredne oružane sukobe sa nacijama iz bivšeg Sovjetskog Saveza, kako to da su se Česi i Slovaci uspjeli razići potpuno mimim i demokratskim putem, a zašto je na tlu bivše Jugoslavije došlo do ovako krvavog rata.

Iako je spomenuo nekoliko interesantnih uzroka ponovne pojave nacionalizama u svijetu, kao što su masovne migracije, strah od promjena i »šok budućnosti« on nije pokušao te uzroke povezati s događajima na našem prostoru. On polazi od teze da nacije i nacionalne države koje danas stupaju na povijesnu pozornicu nemaju »stvarnog povijesnog projekta« i da zato nastoje oživjeti etnički i jezički homogene teritorijalne nacionalne države, ali kao primjer takvih nacija spominje jedino Hrvatsku, zbog čijih težnji je nastao, po njegovoj ocjeni, separatistički pokret Srba iz Hrvatske, a da bi ispao objektivniji on negira i mogućnost postojanja pozitivnog programa u pojavi novih separatističkih tendencija i »etničkih« grupiranja. Pri tom on polazi valjda od verbalnih izjava nekin nacionalno »pregrijanih« učesnika u političkom životu Hrvatske, zanemarujući njena ustavna načela o pravu nacionalnih manjina, sa kojima su sve zajednice (Mađari, Nijemci, Talijani, Česi itd.) manje-više zadovoljni, kao i činjenicu da je kriza Jugoslavije počela daleko prije višestranačkih izbora i da je do raskola došlo jer su se Slovenija i Hrvatska suprotstavljale sve izraženijem savezu velikosrbijanskog rukovodstva, koje je svoje namjere prvo pokazalo na Kosovu, prema Albancima, i komandi JNA jer su i jedni i drugi smatrali da je nakon smrti Tita došlo vrijeme da oni uspostave svoju dominaciju nad cijelom Jugoslavijom, a posebno da onemoguće bilo kakve promjene u smislu demokratizacije, demilitarizacije i približavanja Evropi, jer bi takve promjene ugrozile njihov do tada privilegirani položaj.

Upravo zbog demokratske orijentacije, kao i elementarne pobune protiv okupacije dijelova zemlje (Istre, Dalmacije), najjače političke stranke prije II. svjetskog rata - Hrvatska seljačka stranka, komunisti i drugi antifašisti - bile su protiv ustaškog režima (koji se oslanjao na fašističku Italiju i nacističku Njemačku a bio je nosilac obračuna sa Srbima). Uspirkos tome srpsko vodstvo i JNA su mnogobrojnim uvećavanjem srpskih žrtava u ustaškoj državi uspjeli stvoriti dojam o genetskoj genocidnosti hrvatskog naroda da bi imali opravdanje za brutalni oružani napad na Hrvatsku u kome su uništavali cijele gradove i etnički čistili osvojena područja ne samo od Hrvata, nego i od Mađara, Čeha, Talijana i drugih manjina. Sam general Kadijević je izjavio na sudu u Beogradu (što su zabilježila javna glasila svih država s područja bivše Jugoslavije 18. i 19. svibnja 1993. godine) da je cilj rata u Hrvatskoj 1991. godine bio povlačenje JNA na granice »nove Jugoslavije«, koja bi obuhvaćala ne samo krajeve Hrvatske u kojoj Srbi čine apsolutnu ili relativnu većinu (jedanaest općina), nego i velike dijelove Slavonije i gotovo cijelu Dalmaciju gdje Srbi čine manjinu ili ih ima sasvim malo. U tom cilju je, kako sam navodi, bez griznje savjesti bombardirao Osijek i Dubrovnik (Vukovar ne spominje valjda ipak iz srama) i tvrdi kako bi to i opet činio ako bi trebalo. Izjavio je i da je taj rat već dugo pripreman bez znanja svih članova Predsjedništva SFRJ, što je bila protuustavna djelatnost. U tom ratu su iskorišteni ne samo pobuđeni strah Srba od navodne genocidnosti Hrvata, nego i strah Srba u Hrvatskoj i u Srbiji od promjena u budućnosti, tj. od demokracije, tržišne privrede, rušenja socijalizma i uključivanja u Europu. Jer, oni su do tada samo sporadično kontaktirali sa Zapadom, a bojali su se da u promjenama ne izgube i svoj relativno privilegirani položaj. Hrvati i Slovenci su naprotiv željeli povratak u Europu od koje su odvojeni 1918. i posebice 1945. Naročito Hrvati nisu propašću Jugoslavije i socijalizma imali što izgubiti jer su u toj državi i tom režimu uvijek bili građani drugog reda. Zato na brutalnu oružanu agresiju JNA i velikosrpskog režima i nisu mogli odgovoriti drugačije nego očajnim otporom.

Hobsbawmova interpretacija ovih događaja, koja je nažalost na Zapadu vrlo izražena, nije slučajna. Posljedica raspada socijalističkog sustava i država i međunarodnog poretka zasnovanog na podjeli dva bloka danas se sve više pokazuje kao pad u anarhiju u kojoj se međunarodni odnosi moraju prestrukturirati. To će, nadajmo se, rezultirati uspostavom nove ravnoteže na novim načelima. Nakon II. svjetskog rata stvorena je Povelja o

pravima čovjeta na kojoj su zasnovani Ujedinjeni narodi, a koja je uključivala i Wilsonova načela o pravu naroda na samoopredjeljenje. Tom su poveljom načelno zajamčena jednaka prava svim ljudima bez obzira na rasu, naciju, kulturnu, vjersku ili socijalnu pripadnost. U vrijeme blokovske podjele svijeta ta načela su »korigirana« prema interesima vodećih sila, a nakon raspada blokovskog sustava, umjesto povratka izvornim načelima i njihovom razvoju, javlja se tendencija povratka na stara liberalna načela koja osim individualnih ljudskih prava ne vide nikakva druga - ne vide da pojedinac nije slobodan ako nije slobodno njegovo pripadanje ovoj ili onoj zajednici, a ne samo zajednici čovječanstva. Time se procesu svjetske centralizacije žrtvuju prvo sve skupine (nacionalne, vjerske, kulturne) koje nemaju »kritičku masu« i dovoljnu »životnu sposobnost«, a zatim valjda i sve veće i najveće, s tendencijom stvaranja unificirane i time bezlične svjetske zajednice u kojoj će se individualnost gubiti u masi.

Tako shvaćen proces svjetske centralizacije je ipak zastario, jer je nastao u vremenu razvoja industrijskog društva, koje je težilo stvaranju svjetski unificiranih procesa proizvodnje i svjetskog tržišta, za standardizacijom ne samo procesa proizvodnje i proizvoda, nego i potreba kupaca, što istovremeno znači niveliranje različitih potreba i načina života, tj. različitih kultura.

U postindustrijskom društvu kompjutora, lasera i optičkih vlakana moguća je brza komunikacija i pretvaranje Zemlje u »globalno selo«, ali je nužno i moguće prilagodavanje tehnološkim promjenama i potrebama tržišta, koje su sve raznolikije i s naglaskom na kvalitetu i individualizaciju. To je moguće samo u elastičnoj organizaciji zasnovanoj na relativno malim, brzo prilagodljivim jedinicama koje koriste kvalitetno osposobljene i motivirane radnike, a koje su elastično vezane s velikim sustavima. To omogućava da u suvremenom svijetu uspješno žive i djeluju i male i srednje i velike zemlje sa svojim posebnostima.

Zato danas nije ključno pitanje ono koje Hobsbawm neprestano postavlja u svojoj knjizi i na koncu na njega odgovara niječno - da li će nacije u budućnosti ostati na svjetskoj pozornici ili ne - nego hoće li nasilnici svih vrsta i dalje moći koristiti često vrlo plemenite ideje i težnje drugih ljudi i njihove nacionalne, socijalne i rasne pokrete za ostvarenje svojih težnji nametanja svoje vlasti što većem broju ljudi, kako su to činili i sa vjerskim, klasnim i raznim drugim pokretima i idejama još prije pojave nacija na svjetskoj pozornici, kao i tijekom 19. i 20. stoljeća. Pravo pitanje je kako izaći iz tog začaranog kruga, a odgovor barem dijelom leži u potrebi studioznog i nepristranog proučavanja svih društvenih pojava i procesa, u toleranciji prema svemu što je različito, u poštivanju tuđih potreba i drugačijih kulturnih, nacionalnih i vjerskih zajednica, kao i potreba pojedinaca, a ne u njihovom nasilnom unificiranju i niveliranju. Posebno treba proučavati pojave tako da se uoči da sve one imaju neku funkciju u povijesnom razvoju i da apriori nisu ni negativne ni pozitivne.

Zato je i objavljivanje ove knjige vrlo korisno. Ono nam pokazuje kako i vrlo značajni znanstvenici, kao E. J. Hobsbawm, čije sjajne knjige o povijesti Europe i svijeta i naša publika rado čita, razmišljaju o procesima na našem prostoru ne razumijevajući ih, što nije uvjetovano njihovom zlom voljom već utjecajima društvenih prilika u kojima su se oni formirali. Takva knjiga je zato poticaj našim znanstvenicima da na takva razmišljanja odgovaraju studiozno, argumentirano i smirenim analizama i prikazima naših prilika i naših stajališta.

Branka Boban

EKKEHARD V Ö L K L, DER WESTBANAT 1941-1944.
DIE DEUTSCHE, DIE UNGARISCHE UND ANDERE VOLKSGRUPPEN
Ungarisches Institut München, München 1991, 213 str.

Oni koji prate njemačka izdanja mogu zamjetiti da istočnoeuropska povijest, uključujući i povijest jugoistočne Europe odavno zaokuplja pažnju njemačkih historičara. Ipak, možemo govoriti da se povijest europskog jugoistoka kao samostalna historijska struka afirmirala tek u posljednje vrijeme.

Ungarisches Institut u Münchenu jedan je od zapaženijih koji se bave poviješću jugoistoka Europe.

UDK 949.75

ISSN 0353-295X

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVLJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

R A D O V I

VOL. 26

Z A G R E B

1993.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR:

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Za izdavača
Ivo Goldstein

Priprema za tisak
Hrvoje Stančić

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje.

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.